

УДК 69.003

Моголівець Антон Анатолійович

Аспірант кафедри економіки будівництва

Київський національний університет будівництва і архітектури, Київ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ АНТИЦИКЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДРЯДНИМ БУДІВЕЛЬНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ

***Анотація.** Визначено, що циклічність є характерною ознакою функціонування сучасної економіки. Економічні цикли вже багато десятиліть поспіль вчені досліджують на прикладі регіонів, країн, галузей, окремих підприємств. Вивчення теоретико-методичних засад та практичних рекомендацій щодо виявлення економічних циклів та оцінювання ефективності діяльності підприємств в умовах циклічності дозволить визначити теоретичні передумови та побудувати стратегію антициклічного управління для підрядного будівельного підприємства. Запропоновано схему економічного механізму антициклічного управління, дія якого спрямована на створення умов підвищення фінансової стійкості, згладжування негативних чинників циклічності й посилення позитивних, і на її основі ефективного досягнення стратегічних цілей і завдань будівельного підприємства.*

***Ключові слова:** будівельне підприємство; економічний цикл; коливання ділової активності; циклічність, будівництво*

Постановка проблеми

Циклічність економічного розвитку є достатньо багатограним складним явищем, складність якого підтверджує неспроможність економістів на сьогодні передбачити точні терміни зміни траєкторії і фаз економічних циклів (інколи мають назву «цикл ділової активності», «бізнес-цикл»). На сьогодні існує можливість тільки визначати загальні тенденції економічної кон'юнктури та ділової активності, прогнозувати напрям розвитку економіки (зростання чи спадання). Однією з головних причин цього є велика кількість різноспрямованих факторів, які неможливо одночасно врахувати. Вони можуть впливати на виникнення або загасання головних фаз циклу, згладжувати його проміжні фази, а головне здійснювати вплив на їх тривалість, економіку окремого національного господарства економічних зв'язків з іншими країнами та міжнародних грошових потоків тощо, які можуть згладити або посилити окремі фази циклу ділової активності всередині країни.

Сьогодні перед будівельними підприємствами виникає потреба вибору методів оцінювання циклічності, пошуку шляхів зменшення негативного впливу економічних коливань на майбутню діяльність, а також використання усіх можливих резервів для розвитку у разі позитивного впливу циклічності. Аналіз та оптимальне поєднання наявних методів оцінювання економічних циклів дозволить досягнути високої точності прогнозування змін, здійснювати вибір стратегії розвитку

підприємства з урахуванням майбутніх тенденцій розвитку економіки країни.

Водночас, ряд проблем, пов'язаних з оцінкою та управлінням діяльністю підрядних будівельних підприємств в умовах циклічного розвитку економіки не належно відображені у науковій літературі. Так, відсутні напрацювання, які б дозволяли здійснювати прогнозування розвитку підрядного підприємства з урахуванням виду діяльності, специфіки будівельної галузі, зокрема, ціноутворення у будівництві згідно ДБН, ДСТУ, особливості ведення бухгалтерського обліку і складання звітності підрядних підприємств, виявлення індикаторів, що можуть сигналізувати про зміну фази економічного циклу тощо. Необхідним є огляд та узагальнення наявних методів оцінки економічних циклів, що є потрібними в системі антикризового управління будівельним підприємством, надання рекомендацій щодо їх обґрунтованого вибору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Теоретико-методичні засади та практичні рекомендації щодо виявлення економічних циклів та оцінювання ефективності діяльності підприємств в умовах циклічності розглядали такі вчені: А.І. Амоша, А. Бернс, В.С. Дараян, Ю.П. Івахненко, Н.Д. Кондратьєв, С. Кузнец, Г.М. Куманін, Л.А. Мендельсон, С.М. Меншиков, В. Митчелл, А.М. Румянцев, Ю.В. Яковець та інші. Питаннями прогнозування економічних циклів, їх впливу на

розвиток підприємств будівельної галузі, розробки заходів з антициклічного управління на рівні окремих підприємств досліджують як зарубіжні, так і вітчизняні вчені, серед яких можна назвати І.В. Антохонову, О.Ю. Беленкову, А.М. Єрину, О.Ю. Коваленко, С.А. Кошечкіна, А.Л. Скрипника та ін. Але незважаючи на їх значний науковий доробок у сфері визначення особливостей сучасного циклічного розвитку будівельної галузі, здійснення узагальнення теоретичних підходів до циклічного розвитку та пропозиції щодо використання їх до аналізу циклічності окремих будівельних підприємств і будівельної галузі, здійснення огляду методів оцінювання економічного циклу, питання методичного забезпечення антициклічного управління підприємствами залишаються дискусійними та вимагають подальших досліджень, оскільки основний наголос в роботах цих вчених ставиться виключно на прогнозування.

Мета статті

Метою статті є аналіз теоретико-методичних підходів до явища економічної циклічності як передумови формування механізму антициклічного управління підприємством будівельним підприємством, що включає теоретичні, науково-методичні і практичні методи, способи, важелі з управління в умовах дії економічних циклів.

Виклад основного матеріалу

Відповідно до словників: «економічний цикл (англ. economic cycle) – сукупність послідовно змінювальних одна одну фаз (криза, депресія, поживлення, піднесення), що утворює систему оновлення основного капіталу та виробництва загалом, або часу» – [1], [2, с. 704]: «цикл – сукупність взаємопов'язаних явищ, процесів, що утворюють закономірність розвитку протягом якого-небудь проміжку», [3]: економічний цикл (хвиля) – періодичне коливання економічної активності; період від початку однієї економічної кризи до наступної», відповідно до [4]: «економічний цикл – повторювані і наступні один за одним протягом ряду років підйоми і спади рівнів економічної активності в країні, в [5] надається визначення циклічності як: «...явища, процеси, роботи, які визначаються наявністю циклів, тобто створюють закінчений круговий потік протягом визначеного часу».

Сутність економічних циклів досить повно розкривається з точок зору різних теорій щодо походження явища економічної циклічності. Для розуміння природи циклічності в будівельній галузі необхідно досліджувати фактори, що впливають на будівельні підприємства, час та глибину підйомів і

спадів на галузевому рівні та індикатори, які можуть передувати настанню кожної із фаз циклу, причини цього економічного явища, що дозволить з різних боків дослідити особливості економічної циклічності в будівництві.

Цикли можуть значно відрізнятися один від одного глибиною, ступенем охоплення економіки або окремих галузей, тривалістю та амплітудою коливань. У кожному циклі можна виокремити фази, тобто стани циклу. В економічній теорії досі немає як єдиної термінології для опису фаз циклу, так і загальноприйнятого погляду на кількість фаз економічного циклу (рис. 1).

Щодо характеристики фаз економічного циклу, то виходячи з проведених досліджень [6-12], можна дійти висновку, що серед науковців не існує єдиного підходу й у цьому питанні. Єдине, у чому усі дослідники одностайні це те, що економічний цикл, яким би він не був, завжди має підйом і спадання.

Існує двофазний [6, с. 199.], трифазний [7], чотирифазний [8, р. 7-8; 6, с. 203; 9], шестифазний [10] та інші типи поділу економічного циклу.

Більшість вчених дотримується думки про чотирифазний склад економічного циклу (дно-поживлення-пік-спад або спад-депресія-поживлення-підйом), але частина науковців дотримується двофазного поділу економічних циклів (підйом-спад). Найчастіше такий підхід використовують для дослідження довгострокових циклів.

В економічній науці склалися різні трактування причин циклічних коливань. До таких причин можуть належати фактори: природньо-кліматичні та метеорологічні умови, фактори споживання (насиченість чи ненасиченість попиту, психологічні споживачькі настрої), нова техніка і науковий прогрес, розміри накопичення, створення нового інноваційного обладнання, фактори пропозиції (загальне перевиробництво), механізм руху грошових потоків. При цьому жодна з теорій повністю не розкриває причин появи економічних криз, факторів, що впливають на глибину та час їх дії, широту охоплення економік або окремих галузей.

Серед різних наукових течій та окремих вчених немає єдиної думки щодо причин циклічності економічних, і не тільки, процесів, хоча розроблено велику кількість теорій, концепцій та концептуальних підходів, кожен з яких намагається пояснити постійні циклічні коливання ділової активності і відхилення економічної системи від стану рівноваги. У проаналізованих працях розглянуто велику кількість можливих причин циклічних коливань – від інноваційної політики держави, науково-технічної революції (Кондратьєв) до впливу сонячної активності на економіку (Гершель).

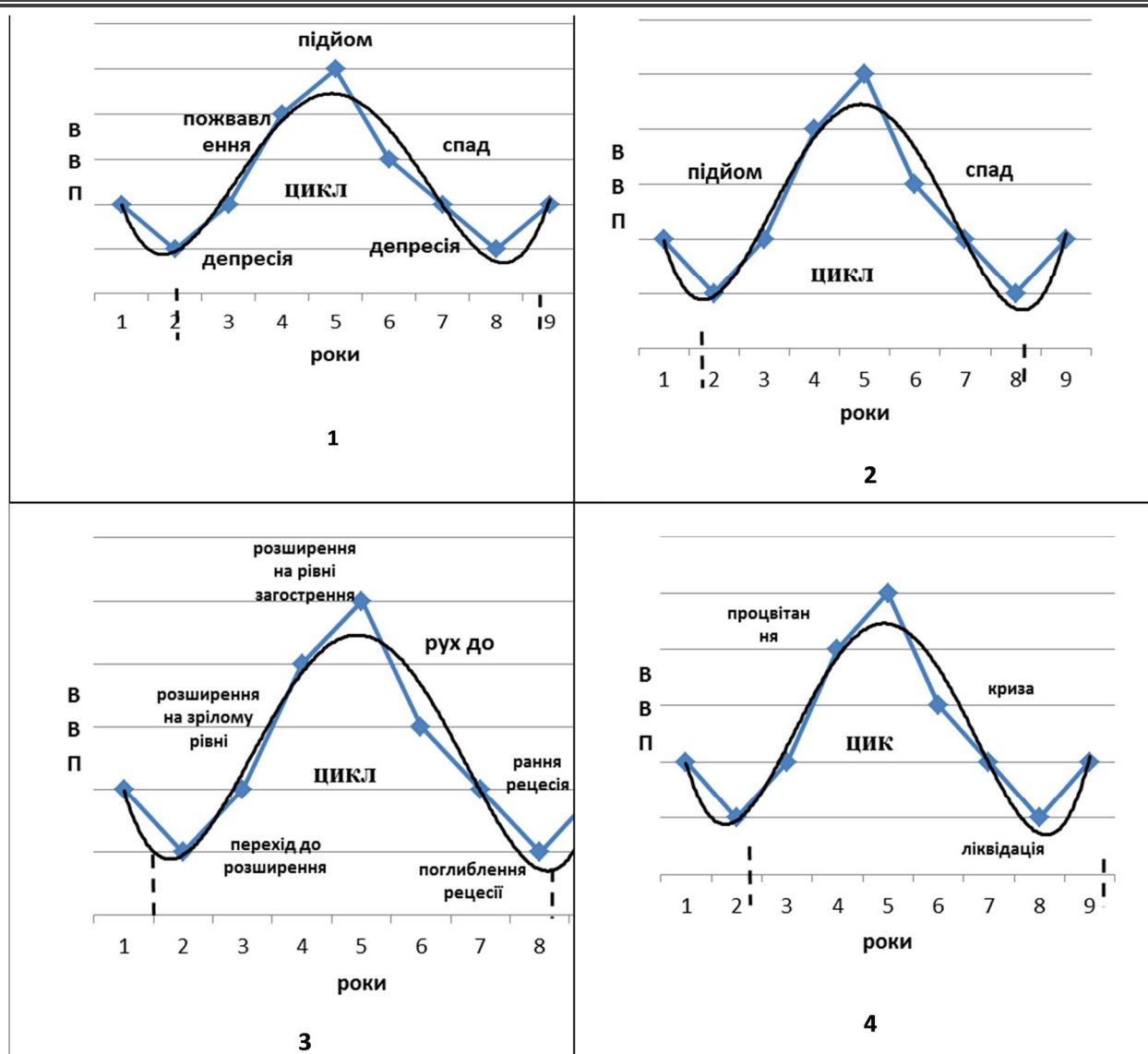

Рисунок 1 – Поділ економічного циклу на фази
(1 – чотирифазний, 2 – трифазний, 3 – шестифазний, 4 – трифазний типи)
[Розроблено автором на основі 6-10]

О.А. Карпенко було запропоновано групування основних причин виникнення коливань [11, с. 11]:

- техніка та наука – технічні нововведення (НТР), які впливають на інвестиції та споживчі витрати, а відповідно – на виробництво, зайнятість і рівень цін;
- соціум та політика – політичні й випадкові події (наприклад: війни, “перебудова” в СРСР та перехідний період у нових незалежних державах);
- гроші, ресурси – зміни в кредитно-грошовій політиці (коливання обсягів грошової маси);
- матеріальні ресурси – зміни кон’юнктури тощо.

В той час як економіка в цілому негативно реагує на зменшення ділової активності, існують галузі, що відчувають на собі коливання економіки більше ніж інші, так звані «циклічні галузі». Але під час підйому вони розвиваються швидше за інші. До циклічних галузей належать насамперед виробники

товарів довгого користування, а саме: автомобілебудування, побутова техніка, електроніка, будівництво.

Вперше на циклічні коливання ділової активності в будівельному секторі економіки звернули увагу у 30-х рр. ХХ ст. в США Дж. Риггольмен та В. Ньюмен. При дослідженні динаміки статистичних індексів сукупного річного обсягу житлового будівництва, ними виявлено, що зростання і спадання обсягів будівництва відбувається з приблизно 20-ти річною періодичністю. Ці дослідження були підтвержені в роботі Саймона Кузнеця «Національний дохід», який довів взаємний вплив макроекономічних показників, що характеризують ділову активність в країні. Серед таких показників розраховувались темпи будівництва будівель і споруд, що визначило взаємопов’язані коливання також приблизно у 20 років. При цьому вчений відмітив, що у порівнянні

з показниками валових інвестицій, споживчих витрат і національного доходу, у будівництві циклічні коливання мають найбільшу відносну амплітуду.

В українських джерелах, присвячених питанням впливу циклічних коливань на ділову активність будівельного підприємства, розробці упереджувальних заходів, виявленню індикаторів зміни фаз економічного циклу в будівельній галузі приділено замало уваги. У більшості робіт дослідження торкається ділової активності країни в цілому або будівельної галузі.

Детальний аналіз причин циклічних коливань в будівництві проведено А.Л. Скрипником, Ю.О. Ткаченком, які дослідивши коливання темпів введення в експлуатацію житла в багатоквартирних житлових будинках і темпи зростання обсягів будівельних робіт в Україні у 1990-2009 рр., визначили, що будівництво належить до галузей з чітко просліджуваною циклічністю. Автори стверджують [9]: «... будівельники під час кризи різко знижують обсяги будівництва, а нарощують їх як раз перед черговим економічним спадом. Якщо згадати, що переважна більшість проектів житлового багатоквартирного будівництва має тривалість біля трьох років, то стає зрозумілим, що реалізація переважної більшості таких проектів починається на піку попиту під час економічного зростання, водночас час їх завершення припадає на дно попиту під час економічної кризи, що змушує будівельні організації зупинити будівництво і загрожує їм банкрутством...».

Питання впливу економічних циклів на діяльність будівельного підприємства розглядаються досить фрагментарно або взагалі для дослідження обирається одна із фаз циклу (зростання, криза чи рецесія). Прогнозування потреби в оборотних активах підприємства залежно від сезонних коливань здійснено в праці [12], де автор доводить вплив сезонності на ділову активність будівельного підприємства залежно від факторів внутрішнього середовища.

З огляду на нестійку економічну ситуацію в будівельній галузі, сьогодні існує потреба в розробці механізму антициклічного управління будівельним підприємством, що включає інструментарій, призначений для моніторингу циклічних коливань на макро-, мезо- та мікрорівнях, прогнозування розвитку будівельних підприємств з урахуванням циклічності розвитку будівельної галузі, стратегії антициклічного управління, що призначена для згладжування негативних чинників циклічності і посилення позитивних.

Пропонується підхід, що традиційно підтримується багатьма вченими, а саме: в понятті “економічний механізм” розрізняються вхідні потоки (передумови і/або ресурси), вихідні потоки

(елементи) та безпосередньо механізм як система елементів, що перетворює вхідні потоки у вихідні.

Таким чином, під економічним механізмом антициклічного управління фінансовою стійкістю будівельного підприємства будемо розуміти сукупність засобів і методів, що використовуються в процесі антициклічного регулювання діяльністю підприємства, направлені на створення умов підвищення фінансової стійкості і на її основі ефективного досягнення стратегічних цілей і завдань (рис. 2).

Вхідними потоками щодо економічного механізму антициклічного управління фінансовою стійкістю будівельного підприємства є чинники макро-, мезо- і мікросередовища будівельного підприємства, на основі яких здійснюється формування цільових орієнтирів антициклічного управління і індикаторів зміни фаз економічного циклу, які в сукупності формують передумови формування антициклічної стратегії. Первинним імпульсом для зазначеного механізму є зміна значень індикаторів, що характеризують фазу економічного циклу на рівні внутрішнього або зовнішнього середовища підприємства.

Аналіз наявних показників та вибір з них найкращих індикаторів зміни фази економічного циклу для підрядних будівельних підприємств є головною умовою формування ефективного механізму управління економічною стійкістю. Саме це визначає актуальність та необхідність вирішення проблеми, що досліджується.

Вихідними потоками будуть результати антициклічного управління, в якості яких виступатиме підвищення фінансової стійкості будівельного підприємства та ефективності його діяльності.

Першою умовою ефективної роботи зазначеного механізму є визначення фінансової стійкості будівельного підприємства, що безпосередньо впливає на подальшу розробку заходів з антициклічного управління. Якщо визначено, що підприємство має нестійкий фінансовий стан, то застосовується комплекс заходів щодо його поліпшення. Мета антициклічного управління повинна визначатися фінансовою стійкістю будівельного підприємства: кризовим, передкризовим або стабільним. Другою умовою є найбільш ефективно визначення значень індикаторів зміни фази економічного циклу.

Оскільки встановлено, що *економічний цикл* – це періодичне коливання ділової активності, що має піки та спади, то *антициклічне управління* має на меті пом'якшити для будівельного підприємства наслідки зменшення ділової активності на макро-, мезо- та мікрорівнях.

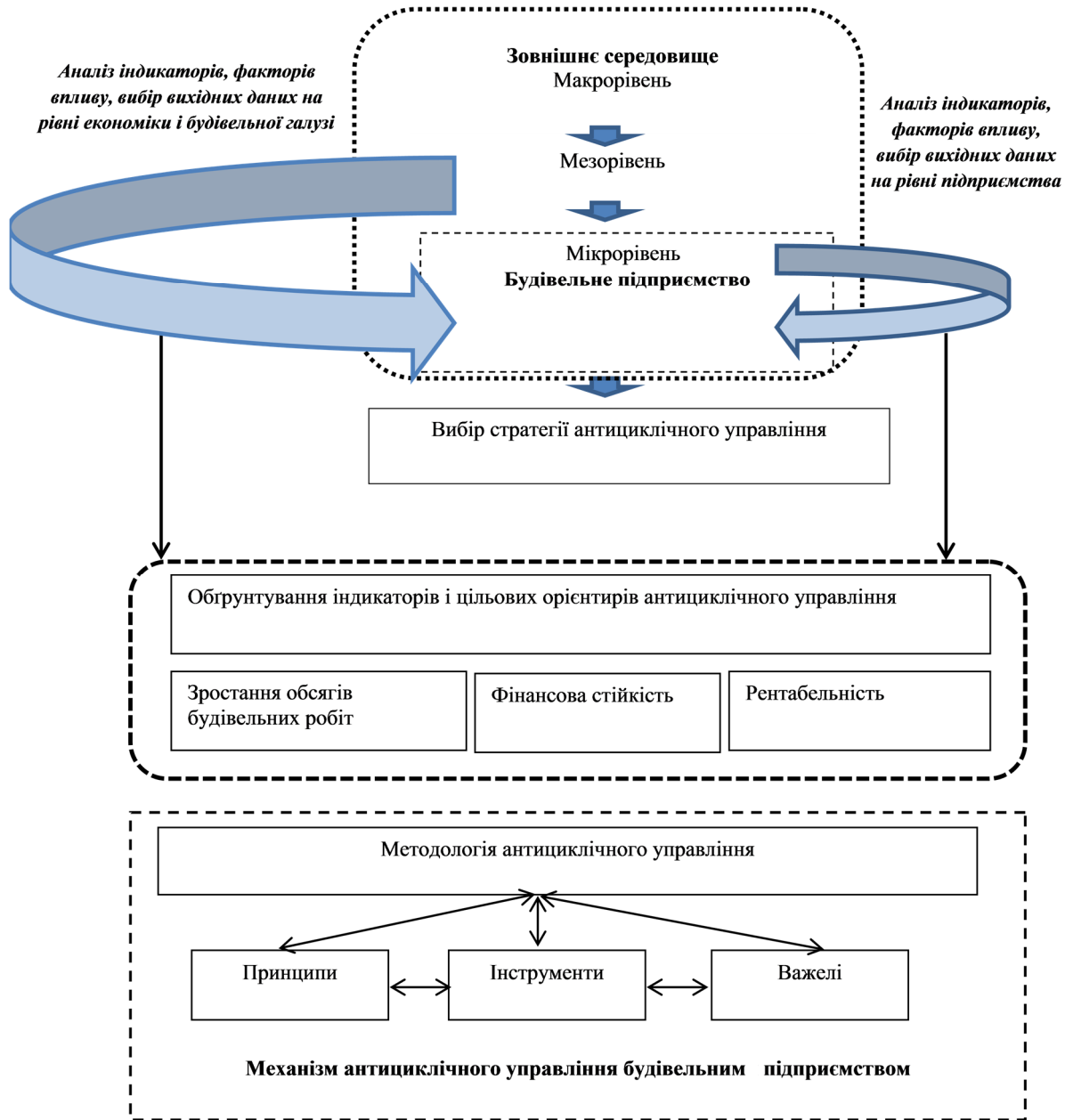

Рисунок 2 – Логічна модель побудови механізму антициклічного управління будівельного підприємства

Оскільки встановлено, що економічний цикл – це періодичне коливання ділової активності, що має піки та спади, то антициклічне управління має на меті пом'якшити для будівельного підприємства наслідки зменшення ділової активності на макро-, мезо- та мікрорівнях.

Висновки

Більшість досліджень відомих наукових шкіл та окремих вчених зосереджено на виявленні закономірностей розвитку економічного циклу, аналізу його окремих фаз (найчастіше – спаду або депресії), пошуку причин їх виникнення, складу і глибини тощо. Хоча підходи до дослідження циклічності економічних систем, запропоновані

представниками різних шкіл і напрямів, досить складно об'єднати в єдину теорію, усі вони зазначають важливість виявлення індикаторів, які можуть сигналізувати про майбутню зміну ділової активності, тобто індикаторів зміни фаз економічного циклу.

Сучасні науковці приділяють значну увагу теоріям економічного циклу як на рівні держави, так і галузі. Але питанням антициклічного управління будівельними підприємствами з урахуванням їх специфічних ознак діяльності лишається поза належною увагою, принаймні в Україні. З огляду на нестійку економічну ситуацію в будівельній галузі, сьогодні існує потреба в розробці механізму антициклічного управління

підрядним будівельним підприємством, під яким будемо розуміти сукупність засобів і методів, що використовуються в процесі антициклічного регулювання діяльністю підприємства та направлені на створення умов підвищення фінансової стійкості і на її основі ефективнішого досягнення стратегічних цілей і завдань. У рамках механізму потрібен інструментарій, призначений для моніторингу циклічних коливань на макро-, мезо- та мікрорівнях, прогнозування розвитку будівельних підприємств з урахуванням циклічності, розробки стратегії антициклічного управління, що призначена для згладжування

негативних чинників циклічності і посилення позитивних.

Запропонована схема економічного механізму управління фінансовою стійкістю підрядного будівельного підприємства.

Подальші дослідження повинні передбачати створення теоретичної та методичної основи для побудови економічного механізму антициклічного управління підрядним підприємством, яка дозволить визначити індикатори зміни фаз економічного циклу на макро-, мезо- та мікрорівнях і забезпечить досягнення поставлених цілей.

Список література

1. Завадський Й.С. Економічний словник // Й.С. Завадський, Т.В. Осовська, О.О. Юшкевич. – К.: Кондор, 2006. – 356 с.
2. Борисов А.Б. Великий економічний словник / А.Б. Борисов. – М.: Книжковий світ, 2010. – 716 с.
3. Термінологічний словник <http://uchebnik-online.com/123/1046.html>
4. Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – К.: Знання, 2007. – 1072 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с.
6. Смірнова К.В., Богдан Н.І. Економічний цикл та його сутність Електрон. Ресурс. <file:///C:/Users/fafe/Downloads/2241-4519-1-SM.pdf> С.199-203
7. Juglar С., *Des Crises Commerciales et de leur retour périodique en France, an Angleterre et aux Etats-Unis*, Paris: Guillaumin, 1862.
8. Jim Vervuurt *Business Cycle Based Portfolio Optimisation* MSc Finance thesis November 2016 92 p. <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=142279>
9. Скрипник А.Л. Антициклічне управління будівельними підприємствами України як форма їх захисту від негативних наслідків економічної циклічності [Електрон. ресурс] / А.Л. Скрипник, Ю.О.Ткаченко // Проблеми системного підходу в економіці. – К.: електронне видання, 2010. – Вип. 2. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/pspe/2010_2/index.html
10. *Business Economic Cycle, Recession, Depression Definitions and Meaning Explaine/ Business Encyclopedia* ISBN 978-1929500109 Updated 2017-10-08 © 2017 Solution Matrix Ltd <https://www.business-case-analysis.com/business-cycle.html>
11. Карпенко О.А. *Моделі та стратегії функціонування автотранспортних підприємств за умов економічної циклічності* – К., 2008. – 256 с.
12. Беленкова О.Ю. Вплив сезонних коливань на оборотні активи будівельного підприємства. [Текст] / О.Ю. Беленкова // *Інвестиції: практика та досвід*. – 2015. – № 19 (травень) – С. 48 – 53.

Стаття надійшла до редколегії 25.09.2017

Рецензент: д-р екон. наук, проф. О.В. Дикий, Київський національний університет будівництва і архітектури, Київ.

Моголивец Антон Анатольевич

Аспирант кафедры экономики строительства

Киевский национальный университет строительства и архитектуры, Киев

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ АНТИЦИКЛИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ ПОДРЯДНЫМ СТРОИТЕЛЬНЫМ ПРЕДПРИЯТИЕМ

Аннотация. Определено, что цикличность является характерным признаком функционирования современной экономики. Экономические циклы уже много десятилетий ученые исследуют на примере регионов, стран, отраслей, отдельных предприятий. Изучение теоретико-методических основ и практических рекомендаций по выявлению экономических циклов и оценке эффективности деятельности предприятий в условиях цикличности позволит определить теоретические предпосылки и построить стратегию антициклического управления для подрядного строительного предприятия. Предложена схема экономического механизма антициклического управления, действие которого направлено на создание условий для повышения финансовой устойчивости, сглаживания негативных факторов цикличности и усиления положительных, и на его основе эффективного достижения стратегических целей и задач строительного предприятия.

Ключевые слова: строительное предприятие; экономический цикл; колебания деловой активности; цикличность; строительство

Moholivets Anton

Postgraduate student Department of Construction Economics
Kyiv National University of Construction and Architecture, Kyiv

**THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF ANTICYCLIC MANAGEMENT
BY CONSTRUCTION BUILDING ENTERPRISE**

Abstract. It has been determined that cyclicity is a characteristic feature of the functioning of the modern economy, and economic cycles have been investigating for many decades on an example of regions, countries, industries, and individual enterprises. The study of theoretical and methodological principles and practical recommendations for identifying economic cycles and assessing the effectiveness of enterprises in cyclical conditions will allow to determine the theoretical background and build anticyclic management strategy for a contracting construction company. The scheme of the economic mechanism of anticyclic control of the activity is proposed to create conditions for increasing financial stability, smoothing out the negative factors of cyclicity and strengthening of positive ones, and on the basis of more effective achievement of the strategic goals and tasks of the construction enterprise.

Key words: construction enterprise; economic cycle; business activity fluctuations; cycle; construction

References

1. Zavadský, J.S., Osovská, T.V., Juškevyč, O.O. (2006). *Ekonomičný slovník*. K.: Kondor, 356.
2. Borysov, A.B. (2010). *Big economical vocabulary*. M.: Knyžkový svet, 716.
3. *Terminologičný slovník* // <http://ucebnik-online.com/123/1046.html>
4. Zahorodnij, A.H., Vozniuk, H.L. (2007). *Finance-economical vocabulary*. Kyiv: Znannia, 1072.
5. Busel, V.T. (2003). *Big vocabulary of modern Ukrainian language*. K.; Irpiń: VTF «Perun», 1440.
6. Smirnova, K.V., Bohdan, N.I. (2015). *Ekonomičný cykl ta joho sutnist'* *Elektron. Resurs*. file:///C:/Users/fafe/Downloads/2241-4519-1-SM.pdf S.199-203
7. Juglar, C. (1862). *Des Crises Commerciales et de leur retour périodique en France, en Angleterre et aux Etats-Unis*. Paris: Guillaumin, 361.
8. Vervuurt, Jim. (2016) *Business Cycle Based Portfolio Optimisation*. MSc Finance thesis, 92 p.access mode: <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=142279>
9. Skrypnyk, A.L., Tkachenko, Y.O. (2010). *Countercyclical management of construction enterprises in Ukraine as a form of protection against the negative effects of cyclical economic. Problems of system approach in economy*, 2. Access: http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/pspe/2010_2/index.html
10. *Business Economic Cycle, Recession, Depression Definitions and Meaning Explaine / Business Encyclopedia* ISBN 978-1929500109 Updated 2017-10-08 – 2017 Solution Matrix Ltd <https://www.business-case-analysis.com/business-cycle.html>
11. Karpenko, O. (2008). *Models and strategies of functioning of motor transport enterprises on conditions of recurrence*. Kyiv, 256.
12. Bielienkova, O. (2015). *The impact of seasonal fluctuations in current assets construction company. Investment: Practice and Experience*, 19, 48 – 53.

Посилання на публікацію

- APA Moholivets, Anton. (2017). *Theoretical and methodological aspects of anticyclic management by construction building enterprise. Management of Development of Complex Systems*, 32, 139 – 145.
- ДСТУ Моголівець А.А. Теоретико-методичні аспекти антициклічного управління підприємством будівельним підприємством [Текст] / А.А. Моголівець // *Управління розвитком складних систем*. – 2017. – № 32. – С. 139 – 145.